

Hans Hedtoft Arkiv, Kasse 9, Læg 5: Manuskripter, Hovedbestyrelsesmødet 27.2.1949

Er ikke ordret og korrigeret manuskript.

Statsminister Hans Hedtofts tale for socialdemokratiets hovedbestyrelse søndag den 27. februar 1949

Indledning

Hensigten med dette møde er at informere og rådslå med partiets hovedbestyrelse om den nye situation, der er opstået efter de skandinaviske forhandlingers sammenbrud. Efter det norske arbejderpartis landsmøde i Oslo fra den 17. til den 20. februar og den beslutning, der blev truffet der, er der nemlig opstået en ny situation, der i løbet af kortere eller længere tid kan nødvendiggøre, at Danmark tager stilling til afgørende og vidtrækkende udenrigspolitiske spørgsmål.

Med socialdemokratiets stilling i dansk politik i dag kan den beslutning, socialdemokratiet tager, blive afgørende for hele Danmarks fremtid.

Socialdemokratiets principielle stilling

Alle demokratiske partier ønsker fred, og socialdemokratiet har så længe det har eksisteret, bekendt sig til freden. Fred er livsvilkåret for et lille land som Danmark. Ja. Fredens bevarelse er i dag med vor tekniske udvikling en forudsætning for vor europæiske kulturs beståen. Fred og følelsen af tryghed mod krigsfare og et positivt mellemfolkeligt samarbejde er afgørende forudsætninger for al demokratisk socialistisk politik.

Efter krigens afslutning i 1918 gik socialdemokratiet ind for isoleret dansk afrustning. Efter de erfaringer, man havde gjort under verdenskrigen 1914-18 drog man den konklusion, som partiets ordfører i 1924 udtrykte det i folketinget: "at ethvert militært beredskab er en fare for Danmarks selvstændighed, og at Danmark var bedst beskyttet med fuldstændig afrustning, idet Danmarks absolutte vilje til neutral holdning derved udtrykkes."

Den radikale holdning, det danske socialdemokrati dengang indtog, vakte opsigt verden over, men blev ikke fulgt af mange. Vel bestræbte de socialdemokratiske partier i Europa sig for en nedskæring af militærudgifterne, men man gav de fleste steder udtryk for den opfattelse, at afrustning måtte ske internationalt for at blive en virkelig fredsfremmende foranstaltning.

Efter Hitlers sejr i 1933 kom der også et omsving i det danske socialdemokratis stilling. I vor kongresbeslutning i 1935 erkendte vi, at der ikke var tilstrækkelig basis for en isoleret afrustning, og i en beslutning i folketinget 19. januar 1940 stemte vi sammen med de øvrige demokratiske partier for, at Danmark skulle forsvare sig med de til rådighed værende midler, hvis vi blev angrebet.

Den 9. april 1940 blev vi – uanset vor ærlige fredsvilje og uanset en ikke-angrebspagt med Tyskland – angrebet og besat af det nazistiske Tyskland og fik 5 mørke og kostbare besættelsesår. Sat på spidsen kan man sige, og det gælder både Norge og Danmark, at vor oprigtige vilje til at holde os uden for en krig netop førte os ind i krigen og gjorde os magtesløse gennem fem forbandede år. 5 år, hvor vort håb udelukkende stod til, at andre nationer gennem ofre i liv og blod ville gøre en indsats for at befri os for det nazistiske barbari, der ellers var blevet vort lands og Europas skæbne.

Efter 1945

Da vi efter befrielsen den 9. maj 1945 åbnede rigsdagen sagde Buhl i sin åbningstale:

”Det danske folk føler sig levende forbundet med de Forenede Nationer, hvis hårde kamp mod den nazistiske voldsmagt nu er kronet med strålende sejre, der også for os har banet vejen til frihed og selvstændighed. Danmark har længe selv betragtet sig som en allieret nation, og regeringen deler folkets ønske om, at vort land nu som fri og selvstændig stat må blive optaget i de Forenede Nationers række. De fornødne skridt til at søge denne anerkendelse opnået er allerede foretaget af regeringen.

Det er det danske folks inderlige håb, at den kommende verdensorganisation vil blive til lykke og gavn for menneskeheden, og at Danmark og de andre nordiske lande i et stærkt samarbejde inden for organisationen vil kunne fremme den høje idealer”.

Med disse ord afgav Buhl på det danske folks vegne en bekendelse til det internationale samarbejde og udtrykte dermed det håb, vi alle havde, at de Forenede Nationer for os alle skulle blive en virkelig fredsgarant.

Vi havde grund til at tro herpå, da de Forenede Nationer i modsætning til Folkenes Forbund efter forrige krig havde alle store stater som medlemmer.

Selve grundlaget for dens effektivitet var, at det stormagtssamarbejde, der var skabt i krigens dage, og som førte til Hitlers nederlag, skulle kunne bevares i det arbejde, der forestod med at organisere freden.

Vist kendte vi også dengang modsætningerne mellem det kapitalistiske Amerika og det kommunistiske Rusland, men de frem besættelses- og isolationsår havde hos os danske født en bevidsthed om en ny international samhørighed. Vi var indstillet på, at vort land sammen med andre demokratiske lande, som havde været med i krigen, ville få en særlig opgave, når det gjaldt brobyggerens gerning, når det gjaldt om at modvirke den gensidige mistanke og mistillid mellem stormagterne, når det gjaldt om at skabe det åbne og redelige samarbejde mellem alle lande, som alene kan give en sikker fredsgaranti.

Danmark var derfor indstillet på at yde sin medvirken i de Forenede Nationer, ikke blot i plenarforsamlingen, men også de mange særorganisationer på det økonomiske, kulturelle, sociale og humanitære område. Vi regnede med at have særlige forudsætninger for i dette arbejde at yde en værdifuld indsats, og vi har kun ladet saglige og objektive synspunkter være afgørende for vor stillingtagen. Vi har fra sag til sag søgt en selvstændig vurdering af, hvad der tjente fredens og det internationale samarbejdes sag bedst. Ingen, der kender udviklingen siden de forenede Nationers oprettelse og Danmarks stilling, har ret til et eneste øjeblik at drage vor gode vilje og objektive indsats i tvivl.

Østblokkens dannelse

Allerede i det første efterkrigsår oplevede vi en skærpelse af modsætningerne. Lige fra det øjeblik, krigshandlingerne ophørte, begyndte sovjetunionen at gennemføre en ensretning af Østeuropa og Donaulandene, en ensretning, som måtte vække stor uro i alle demokratiske lande. Denne politik er til dette øjeblik blevet gennemført med hensynsløs konsekvens. Der er i dag i Østeuropa afsluttet i alt 24 traktater. De er praktisk taget enslydende og indeholder en generel forpligtelse for enhver af de kontraherede stater til at yde den anden såvel militær som enhver anden hjælp med alle til rådighed stående midler i tilfælde af, som det hedder, ”at en af parterne angribes af Tyskland eller en hermed forbunden stat”. I den pagt, der er sluttet mellem Finland og Rusland, forpligter Finland sig dog kun til at yde Rusland hjælp, såfremt angreb sker gennem finsk territorium.

Dette net af militære bistandspagter, ikke-angrebspagter og økonomiske aftaler binde de såkaldte østeuropæiske folkedemokratier enkeltvis til Sovjetunionen, og økonomiske og kulturelle samarbejdsaftaler knytter de fleste af dem sammen to og to.

Blandt de østeuropæiske lande stod Tjekkoslovakiet længe i en særstilling. På samme måde som talsmænd for de skandinaviske lande inden for den vesteuropæiske verden forsøgte mænd som præsident Benes og Mazaryk at tale den gensidige forståelses og det tillidsfulde arbejdes sag. Indtil det kommunistiske kup i Tjekkoslovakiet for et år siden var Tjekkoslovakiet endnu et demokrati i den mening, vi forstår dette ord. Kuppet i Tjekkoslovakiet blev højdepunktet i ensretningsprocessen i Østeuropa. Benes tvungne frivillige

indespærring og Mazaryks dramatiske død blev for hele verden bekræftelsen på, at Sovjetunionen i sin ekspansionspolitik ikke har brug for "brobyggere".

Hvad har folkedemokratiets gennemførelse i Østeuropa betydet? At de menneskelige frihedsgoder, vi kalder umistelige – er afskaffede. Det er jo en fantastisk usandhed, når kommunisterne i deres agitation påstår, at det blot er "reaktionære" og "folkefjender" der er sat fra bestillingen og at folkets frihed er sikret. Vi har grund til at mærke os, at der i Østeuropa i dag ikke findes et eneste socialdemokratisk parti. De socialdemokratiske ledere, som har holdt ryggen rank, sidder i dag i fængsel eller koncentrationslejre. Mange er gået i landflygtighed. Andre har ment, at det var rigtigt at gå over til kommunismen og har fulgt ??? (håndskreven anmærkning som ikke kan læses).

Vor generation ville være døv og blind, om vi efter at have oplevet Hitler-perioden i trediveerne og nu igen ser historien gentage sig lukker øjnene for den kendsgerning, at hvor diktatur og ensretning sejrer, stranguleres den frie demokratiske og socialistiske bevægelse, som vi tilhører, og det er helt ligegyldigt, om dette diktatur er fascistiske eller nazistisk.

Det er rigtigt, at Sovjetrusland ikke alene har skylden for, at det internationale samarbejde efter krigen er brudt sammen. Der har været gjort store fejl, også af Amerika og fra de vesteuropæiske stormagters side. Man kan ikke se bort fra, at Russerne har haft god grund for deres mistanke mod de vestlige lande. Af de erfaringer, de gjorde efter novemberrevolutionen i 1917 har de draget den konsekvens, at russisk udenrigspolitikens første formål er at skaffe sig sikkerhed mod angreb. De russiske kommunistiske ledere glemmer ikke deres erfaringer fra stormagternes holdning under borgerkrigen og i mellemkrigstiden til München-forliget. Vi skal heller ikke glemme åbent at sige, at russerne holdt deres løfte og trak sig tilbage fra Bornholm. Ej heller, at Rusland, da det ved det tyske overfald blev tvunget ind i krigen – de sluttede ikke-angrebspagt og holdt sig uden for, så længe det var gørligt – bragte ofre i blod og liv, større end noget andet land.

Vi kan som stat kun have et inderligt ønske, det nemlig at søge bevaret det bedst mulige statslige forhold Rusland og Danmark imellem, men alt dette hindrer ikke, at vi ikke kan se bort fra, at den russiske fremgangsmåde i Østeuropa har været en af de vigtigste årsager til den skærpelse af de internationale forhold, som i dag er en tragisk kendsgerning.

De Forenede Nationer – ingen tilstrækkelig fredsgarant

Denne skærpelse af den internationale situation hindrer freden i at bryde ud og vedligeholder den latente spænding, hvorunder vi alle lider.

1. Fredens afslutning kan ikke finde sted. Danmark er endnu formelt i krigstilstand med Tyskland og Japan. Tyskland er delt og er øjeblikkets farligste europæiske urocentrum. På den ene side forberedes i samarbejde med de vestlige stormagter en forfatning for en vesttysk stat. På den anden side organiseres et Østtyskland i den sovjetrussiske magtsfære efter folkedemokratisk mønster. Berlinkrisen er uløst, og ingen øjner nogen løsning, hverken på denne eller på hele Tysklandsproblemet.
2. Modsætningerne mellem stormagterne præger al arbejdet i de Forenede Nationer og lammer organisationens handlekraft på vigtige områder. ~~Selvfølgelig er der begået fejl fra flere sider, men det er da umuligt at lukke øjnene for, at Sovjet bærer hovedansvaret for de Forenede Nationers magtesløshed.~~ I sikkerhedsrådet udnyttes vetoretten og Rusland har afvist at være med i nogen effektiv aftale om at indskrænke brugen af vetoretten. FN's talerstol er gjort til en agitationstribune, talerne der er blot et led i propagandakrigen – den kolde krig. ~~De har flere gange nægtet at bøje sig for vedtagelser i plenarforsamlingen og forhindret planer, som er vedtaget med tilslutning af et overvældende flertal af medlemsstaterne. Denne adfærd har efterhånden tvunget både England og Amerika til at svare med samme mønt.~~
3. Der er tre hovedopgaver i FN, som det er komplet umuligt at løse, før forholdet mellem stormagterne bliver mere harmonisk:
 - a. Kontrollen med atombomben og afskaffelse af atomvåben.
 - b. Nedrustning på andre områder

- c. Organisation af internationale våbenstyrker, som skal være til sikkerhedsrådets disposition.

Ikke været muligt at finde en løsning.

~~I alle disse 3 spørgsmål er det Sovjets holdning, som for tiden gør det umuligt at nå frem til en løsning. De hævder nemlig et absolut suverænitetssprincip, som de selv er de første til at krænke i de lande, som ligger inden for deres egen magtsfære. — Både i spørgsmålet om atomkontrol og nedrustningsspørgsmålet har Danmark, hvis holdning ikke er stormagtsbestemt, stemt imod russerne.~~

De Forenede Nationers organisation bygger på den forudsætning, at de her nævnte centrale opgaver skal løses i samarbejde mellem stormagterne. Uden dette samarbejde kan FN ikke blive et effektivt organ til at sikre freden. Vi er nødt til at se i øjnene, at denne forudsætning for FN's virksomhed ikke er tilstede.

Denne erkendelse af, at FN i dag ikke giver os nogen sikkerhed mod krigen, hindrer naturligvis ikke, at vi vurderer organisationen højt som en stabiliserende faktor i verden, eller at vi opgiver håbet om, at den engang kan blive en effektiv freds- og sikkerhedsorganisation.

Der gøres inden for FN et gavnligt arbejde på en lang række områder, som ikke er så offentligt kendte, og vi deltager fra dansk side i dette. For at få et billede af, hvordan Ruslands holdning er til dette fredelige og positive mellemfolkelige arbejde, bad jeg udenrigsministeriet om at gøre en optegnelse over disse internationale organisationer og give mig besked, om Ruslands holdning. Det er karakteristisk, at der findes ikke mindre end 38 såkaldte internationale intergovernmentale organisationer, som Sovjetunionen overhovedet ikke deltager i.

Samarbejdet mellem de demokratiske lande er forudsætningen for genopbygning, stabilisering og national tryghed.

Krigen og den politiske og økonomiske deling af vor verdensdel har ødelagt Vesteuropas økonomi og helt forrykket den gamle ligevægt i betalingsforholdet mellem Europa og landene på den vestlige halvkugle.

Vi kender alle til virkningen af dollarmangelen, og vi ved, hvad Marshallhjælpen har betydet også for vort eget land. Danmark har i Marshallhjælp det første år fået 110 millioner dollars, og vi vil formentlig kunne påregne noget lignende for indeværende år. Havde vi ikke fået Marshallhjælpen, var nød og arbejdsløshed endnu stærkere i hele Europa og levestandarden betydeligt lavere.

Amerikas tilbud om hjælp blev givet til alle lande i Europa vest for Asien. Sovjet afslog at være med i samarbejdet og hindrede dermed også de østeuropæiske lande, som selv ønskede at være med. Det er karakteristisk, at Sovjets svar på Amerikas håndsrækning i form af dollarhjælpen var Kominform.

Kominform blev oprettet på et møde i Warszawa i september 1947« Den ledende mand var den førende kommunistiske leder Zhadanov. I den tale, Zhadanov holdt ved denne lejlighed, fastslog han, at der siden krigens slutning havde dannet sig 2 blokke, en imperialistisk og antidemokratisk blok, ledet af USA, med tilslutning fra England, Frankrig og andre kapitalistiske lande (de socialdemokratiske ledede skandinaviske lande hører altså med!) og en "antiimperialistisk" "demokratisk" blok, ledet af Sovjetunionen og med tilslutning af de slaviske nationer og andre folkedemokratiske republikker.

Denne holdning fra hele den kommunistiske verdens side har bevirket, at Marshallplanen i dag er blevet et led i den kolde krig. I januar 49 besvaret med start af en russisk Marshallplan. I Moskva oprettedes et råd for gensidig økonomisk bistand mellem Rusland, Bulgarien, Tjekkoslaviet, Polen, Rumænien og Ungarn. Marshallplanen betyder, at det er skatteydere i de forenede Stater, der yder hjælp til Europas genrejsning. Der er intet at sige til, at amerikanerne ønsker en vis garanti for, at Vesteuropa så snart som muligt bliver økonomisk selvhjulpent igen. Derfor har de forlangt, at de lande, der deltager i genrejsningsprogrammet i Europa skal fremlægge deres økonomiske planer. Det er jo sandt,

som jeg tidligere har sagt, at situationens paradoks er, at det er det liberale Amerika, som i vulgær-agitationen betegnes som storkapitalismens højborg, der har taget initiativ til den største fællesøkonomiske plan, verden nogensinde har set. Det er nok rigtigt, at dette ikke gøres for Europas blå øjnes skyld, men det er helt tåbeligt på et eneste område at acceptere den kommunistiske agitations påstand om, at Marshallplanen er udtryk for amerikansk imperialismes trang til at underlægge sig Europa. Sikkert er jo, at Amerika under præsident Trumans ledelse har engageret sig for Europas genrejsning på en måde, hver eneste ærlig demokrat må glæde sig over. Sikkert er også, at præsident Truman i denne politik har de amerikanske fagforeninger og arbejdere bag sig. Der er grund til at understrege dette, for hvor ville et desorganiseret, ruineret og militært magtesløst Europa i dag være henne, hvis der ikke fandtes vilje til at hjælpe det i Amerika? Når man betænker styrkeforholdet mellem Sovjet og det splittede Vesteuropa i dette øjeblik, hører der ikke megen fantasi til at drage en konklusion.

Ved siden af det økonomiske samarbejde, som nu tager fastere former under Parisorganisationen for Marshallhjælpen, er der sket en vigtig koordination af de demokratiske kræfter i Vesteuropa på andre områder.

Tre uger efter kuppet i Tjekkoslovakiet blev Brysselpagten mellem de fem kanalstater: England, Frankrig, Belgien, Luxemborg og Nederlandene undertegnet, og dermed skabtes rammerne for et intimt militært, politisk og kulturelt samarbejde mellem disse stater. Det er klart for enhver, at dette samarbejde er rent defensivt bestemt. I samarbejde mellem disse Brysselpagtlande er der nu udarbejdet en plan for et europæisk råd og en rådgivende forsamling. Disse nye organer skal ikke have med militære eller sikkerhedspolitiske problemer at gøre. De skal heller ikke optage økonomiske samarbejdsproblemer, som behandles i Parisorganisation og FN's økonomiske organisation for Europa.

Det ny europæiske råd og den rådgivende forsamling skal først og fremmest arbejde med politiske og kulturelle samarbejdsproblemer. Kommunerne agiterer som om det er de demokratiske lande, der er begyndt at danne blokke og regionale aftaler. Sandheden er, som nævnt, at det begyndte i Østeuropa og at dette regionale samarbejde i Vesteuropa er i fuld overensstemmelse med FNs pagts ånd og bogstav.

FN-pagten tillader netop regionalt samarbejde. FNs generalsekretær Trygve Lie har den 11. februar i år om regionale ordninger i almindelighed udtalt følgende: "Jeg har ikke til hensigt at kommentere nogen enkelt af de mange regionale alliancer og aftaler, som er blevet indgået eller diskuteret siden krigen er slutte. Jet vil blot sige følgende om regionale ordninger i al almindelighed: FN-pagten giver anledning til, at der bliver dannet regionale ordninger, som er underordnet de Forenede Nationer. Pagten anerkender også medlemsstaternes selvfølgeligelige ret til individuelt og kollektiv selvforsvar, hvis sikkerhedsrådet undlader at handle.

Regionale ordninger kan være et meget nyttigt element i udbygningen af et FN-system for kollektiv sikkerhed, forudsat at de anerkender pagtens overhøjhed. Ingen regional ordning kan nogensinde blive en tilfredsstillende erstatning for de Forenede Nationer. Hvis folk i almindelighed begyndte at godkende alliancer som en erstatning for ægte verdensomfattende kollektiv sikkerhed, da ville håbet om varig fred være i stor fare.

Jeg håber derfor, at hvad der nu måtte blive gjort på regionalt grundlag af nogle af medlemsstaterne, vil blive gjort på en sådan måde, at det styrker og ikke svækker de Forenede Nationer".

De skandinaviske forhandlinger

Også for os har den storpolitiske udvikling gjort spørgsmålet om et regionalt samarbejde på det sikkerhedspolitiske område aktuelt. Jeg sagde i mit nytårsinterview, at jeg ikke tror på, at der foreligger nogen umiddelbar risiko for krig og at jeg ikke tror, der findes nogen statsmand, der ønsker at tage ansvaret for at udløse en verdenskrig. På den anden side er det også

åbenbart for en realistisk vurdering, at der findes far for, at der kan ske en uønsket og utilsigtet eksplosion. Det har intet med krigsophidselse at gøre, at konstatere denne kendsgerning. Det ville tværtimod være at risikere vor eksistens som uafhængigt folk, hvis vi lod stå til og lukkede øjnene for de farer, som situationen indebærer.

De ustabile forhold i verden og erkendelse af at de Forenede Nationer endnu ikke er blevet den effektive sikkerhedsorganisation, vi havde håbet på, har tvunget os til at overveje på ny, hvordan vi bedst kan bidrage til at sikre os mod faren for krig, hvordan vi bedst kan bidrage til at sikre freden i verden.

Jeg behøver ikke overfor hovedbestyrelsen at betone, at det, som er bestemmende for alt, hvad vi har sagt og gjort fra regeringens side ene er ønsket om at søge friheden og freden sikret for os selv og for verden.

Det har i alle de udtalelser vi har fremsat om disse spørgsmål siden regeringens dannelse indtil trivialitet været betonet:

1. at vi vil samarbejde med alle faktorer, der vil frihedens og fredens sikring, og ikke deltage i nogen aggressiv politik,
2. at vi ikke vil deltage i nogen politik, der kan bidrage til at øge krigsfaren,
3. at det, som må bestemme vor politik, skal være vor egen vurdering af, hvad der tjener Danmarks interesser. Det må ikke være, hvad andre magter ønsker, vi skal gøre eller ikke gøre. Der er blot en gruppe i folketinget, som i denne henseende har stillet sig selv udenfor, og det er kommunisterne.
4. og endelig – at den løsning, vi skal søge, skal søges inden for rammerne af de Forenede Nationer.

Når vi skulle søge samarbejde med andre lande angående sikkerhedspolitikken er ønskeløsningen: Skandinavisk Fællesskab. Indenrigspolitisk: Enighed. Udenrigspolitisk: Afspænding.

Vi har senest sat alle kræfter ind på at finde den fællesskandinaviske løsning af vore sikkerheds- og forsvarsproblemer. De bånd, der binder os sammen med Norge og Sverige, er så stærke, at vi alle uden undtagelse ville ønske, at det havde været muligt at stå fuldstændig solidarisk med vore 2 brødrelande. Vi var helt klare over, at der var en afgørende forskel i synspunkterne, først og fremmest mellem Sverige og Norge. Sagt tidligere til hovedbestyrelsen. Grundlaget for den svenske udenrigs- og sikkerhedspolitik er neutraliteten. Grundlaget for den norske udenrigspolitik er erfaringerne fra den sidste krig og ønsket om at søge tilknytning til en stærkere magtgruppering, end selv et intimt samordnet Skandinavien ville repræsentere.

Et militært samarbejde med de totalitære stater i øst var selvfølgelig udelukket for alle 3.

Vi har fra dansk side i de mange forhandlinger, der har været ført, påtaget os mægleren rolle. (Enkelthederne og Data i de skandinaviske Forhandlinger fra Udenrigsministeriet. Redegørelse i Folketinget. Blot nævne hovedsynspunkter og konklusioner.)

Det resultat, den skandinaviske forsvarskommission kom til, var, at et forpligtende skandinavisk forsvarsforbund ville byde på betydelige fordele, forudsat at alle 3 forbundslande, men navnlig de 2 svageste, Danmark og Norge, kunne få levering af materiel udefra, og at de kunne få det hurtigt og på økonomiske vilkår, som det var muligt at acceptere.

Kommissionen kom videre til den konklusion, at et alliancefrit skandinavisk forsvarsforbund blot ville have en begrænset forbyggende værdi. Kommissionen konstaterede videre, at et sådant forbund ikke blot ville være afhængigt af materieltilførelser i fredstid, men at det også ville have behov for hjælp i krig.

Endelig fastslog kommissionen, at hvis en sådan hjælp ikke var forberedt i fred, ville det tage måneder, før den ville kunne nå frem og blive effektiv.

Under de mange møder, dels mellem regeringsmedlemmer alene og dels mellem regeringsmedlemmer og parlamentarikere fra vore 3 lande fra den 17. december forrige år i Uddevalla og til det afsluttende møde i Oslo den 29.-30 januar i år, prøvede vi fra alle

sider at nærme os til hinanden, men det lykkedes desværre ikke at få skabt en formel, der kunne samle alle.

Det ville føre for vidt her at gennemgå de mange forhandlinger og i enkeltheder at analysere forskellen i vurderingen af den udenrigspolitiske situation. I denne kreds vil jeg dog gerne sige, at det er min personlig opfattelse, at vi kunne have nået til alliancefrit skandinavisk forsvarsforbund, hvis vi allerede ved forhandlingerne i Karlstad havde besluttet at gå til Amerika med et standpunkt. Vi skulle i stedet for at være kommet til Washington med spørgsmål være kommet med en meddelelse om, at vi selv havde besluttet at danne et skandinavisk forsvarsforbund.

80% i de 3 lande for. ??? (håndskreven anmærkning som ikke kan læses)

Men at fortabe sig i betragtninger over dette nu fører ingen ting til. Ikke skabe bitterhed – give karakter. Vi må acceptere den kendsgerning, at de skandinaviske forhandlinger er afsluttede i denne omgang, og Norge er på vej ind i Atlanterhavspagten. Ikke besluttet formelt, men reelt har regeringen frie hænder. Sverige vil under alle omstændigheder foreløbig fastholde sin neutralitet, og Danmark er derved stillet i en uhyre vanskelig situation, hvor vi i løbet af kort tid kan tvinges til at vælge mellem 2 muligheder, enten isoleret og hjælpeløs neutralitet eller søge et samarbejde med andre demokratiske stater eller sagt mere ligefremt: undersøge muligheder og vilkår for at komme ind i atlantehavspagten.

Måske bør jeg her oplyse, at mulighederne for et dansk-svensk militært forbund ikke eksisterer.

Nævnte det for klarhedens skyld for Erlander inden afrejsen fra Oslo.
Telefonisk besked.

Vi står altså i en tvangssituation. For at der ingen misforståelser skal være, vil jeg kort referere – inden jeg siger noget om, hvad vi agter at gøre -, hvad den norske udenrigsminister fortalte partikongressen i Oslo om sin Amerika-rejse. Han meddelte, at han under samtalerne i Amerika med præsidenten, udenrigsministeren og en række senatorer havde fremført alle de argumenter, han kunne mobilisere, for at skabe en situation, der muliggjorde, at det fra et norsk synspunkt ville være forsvarligt og muligt at genoptage tanken om et skandinavisk forsvarsforbund.

"Vi har", sagde Halvard Lange, "ikke bare peget på alle de fordele, det ville have, både fra et norsk, et skandinavisk og et fælles vestdemokratisk synspunkt, om vi kunne få en løsning, som gjorde det muligt for vore 3 lande at stå solidarisk sammen. Vi har også fremført alle de mulige skadevirkninger, det kunne tænkes at få, om vi måtte søge løsning på det grundlag, at Norge alene gik med i de drøftelser, som pågår om en regional sikkerhedspolitisk aftale for det nordatlantiske område. Under disse samtaler både i Washington og i London holdt vi stadig intim kontakt med de diplomatiske repræsentanter for Danmark og Sverige og udvekslede oplysninger og erfaringer med dem".

Jeg citerer stadig Halvard Langes referat til den norske partikongres:

"Resultatet af rejsen er på dette område, at al uklarhed er ryddet til side. Der er i dag og, så vidt vi kan bedømme det, i overskuelig tid fremover ingen udsigt til, at vi vil kunne få leveringer af amerikansk militært materiel til et fritstående skandinavisk forsvarsforbund, før efter at behovene er dækket hos de lande, som bestemmer sig til at gå med i en regional aftale for Nordatlanten. Vi vil heller ikke kunne regne med nogen politisk støtte vest fra til et alliance frit skandinavisk forbund.

Det blev helt klart for os, at man fra amerikansk side ikke på nogen måde ønskede at påvirke vor beslutning, end mindre at øve noget pres.

Begrundelsen for Amerikas standpunkt med hensyn til spørgsmålet om støtte og leveringer til et fritstående skandinavisk forsvarsforbund var dobbelt. På den ene side lægger amerikanerne i deres politik hovedvægten på at finde frem til løsninger, som mest mulig effektivt kan bidrage til at forebygge faren for krig og for aggressionen, og i den sammenhæng mener, de, at et skandinavisk forsvarsforbund er en for lille enhed. På den anden side hævde de, at da efterspørgslen efter militært materiel mange gange overstiger

mulighederne for at skaffe det til veje, er det nødvendigt at finde frem til den bedst mulige udnyttelse af de begrænsede reserver og den begrænsede produktion, man må regne med. Det vil derfor være både politisk og militært uforsvarligt, hævder de, at levere til udenforstående, før behovet til de lande, som går ind i et forpligtende samarbejde, er tilfredsstillende.

De samme synspunkter mødte vi også under vore samtaler med den britiske udenrigsminister og hans nærmeste rådgivere i London".

Alt ifølge Halvard Langes referat til den norske partikongres.

Enkelte senatorers forståelse for en nordisk pagt – ikke bygge en politik på den. Stemmer med de diplomatiske rapporter vi har fra Kaufmann og Reventlov.

Gunstige økonomiske betingelser – ikke ødelægge den sociale genrejsning.
Dernæst sige et par ord om atlantehavspagten.

Hvad er Atlantehavspagten, og hvilken sikkerhed giver den?

Pagten er som bekendt endnu under udarbejdelse, og den endelige tekst er ikke nogetsteds meddelt officielt. På grundlag af de uofficielle meddelelser, vi har, og de meddelelser, jeg bl.a. har modtaget af udenrigsminister Lange, mener jeg at kunne sige følgende:

1. Det er givet, at pagten er planlagt som en regionalpagt, der helt skal underordnes bestemmelserne i FN-pagten, og at parterne højtideligt skal forpligte sig til at løse alle internationale uoverensstemmelser ved fredelige midler.
2. At parterne forpligter sig til, at samarbejdet på det kulturelle, økonomiske og sociale område så vidt muligt skal ske gennem de allerede bestående internationale organisationer. Altså intet nyt FN.
3. At den skal bygge på princippet om solidaritet mellem medlemsstaterne: en for alle og alle for en, hvis nogen af medlemmerne bliver udsat for angreb.
4. Hvor mange lande, pagten kommer til at omfatte, er ikke endelig afgjort. Bl.a. er der endnu ikke taget stilling til, om Italien skal være med. Fra norsk side er der gjort indsigelse imod at påtage sig solidariske forpligtelser over for et Middelhavsland som Italien. De lande, som hidtil har været på tale og som er blevet spurgt underhånden, om de vil være med i drøftelserne er: Danmark, Island, Irland, Norge, Portugal.
5. Pagtens udkast bygger på tanken om samarbejde mellem ligestillede partnere. Alle medlemmer skal have samme stemme i de fælles rådgivende organer, som pagten forudsætter oprettet.
6. Det er ikke tanken at kræve, at nogen medlemsstat i fredstid skal åbne baser for fremmede tropper, hverken baser for noget enkelt forbundsland eller fællesbaser for alle forbundslandene.
7. Pagten forudsætter fælles planlægning af forskellige foranstaltninger i det tilfælde, at noget medlemsland skulle blive udsat for angreb.
8. Det skal være hvert enkelt lands sag at afgøre, hvorvidt det føler sig interesseret i et væbnet angreb og ønsker at påkalde hjælp fra forbundslandene.
9. Der er endnu ikke skaffet fuld klarhed over, hvor langt pligten til gensidig hjælp skal gå, men Halvard Lange gav over for mig udtryk for, at pagten efter hans mening ville få en udformning, der gav Norge den tryghed, der ligger i, at alverden ved, at et angreb på nogen del af norsk område, er det samme som et angreb på Amerikas Forenede Stater – og altså udløser en verdenskrig.

Hvad skal vi nu gøre?

Unødvendigt her at redegøre for den indenrigspolitiske stilling i enkeltheder. Under de hidtidige forhandlinger har venstre og konservative i vore rådslagninger stillet sig på det standpunkt, at det haster med at komme ind i Atlantpagten og vil pålægge regeringen ikke at forsømme nogen lejlighed til at handle hurtigt. Radikale og Retsforbundet skæver tydeligt til stemningerne i befolkningen og er ganske åbenbart med deres vælgerskare i en vanskelig situation. Deres standpunkt kan vist udtrykkes på den måde, at de vel erkender nødvendigheden af indhentningen af nærmere informationer, men jeg betragter det som lidet sandsynligt, at de, når stilling skal tages, tør forlade den traditionelle danske neutralitetslinje, der har så dybe rødder ikke mindst i disse partiers vælgerkorps.

Kommunisternes stilling er det også unødvendigt at analysere. De er som sædvanlig Moskvas tro tjenere og svinger med de østlige vinde. DKP har været for nordisk pagt. Nu er de imod. De har været for at gøre danskerne til et folk i våben. Nu er parolen: Ikke én mand og ikke én øre til forsvaret. Den udtalelse, den franske kommunistfører Thorez har fremført, vil sikkert blive efterfulgt af lignende troskabsbekendelser af de øvrige kominformerede vesteuropæiske kommunistledere i de kommende dage.

Men vor egen stilling?

Vi har liggende en underhånds-forespørgsel fra Amerika, om vi er interesserede i de stedfindende forhandlinger om Atlantpagten. Vi har endnu ikke som Norge fået et tilbud fra Sovjet om en ikke-angrebspagt, men der er folk, som påstår, at et sådant tilbud kan komme.

Jeg kan udtrykke regeringens stilling således, at ingen af os tror, at det vil være politisk klogt eller nationalt rigtigt at sige ja til en ikke-angrebspagt fra Rusland, hvis en sådan skulle blive os tilbudt. Det danske folk har bitre erfaringer for, hvad en sådan forsikring er værd, og tilsagnet om ikke at angribe hinanden, er jo givet alle stater, der er medlem af FN. Kommer anmodningen, må vi vel sige tak for tilsagnet og forsikre, at der ikke er nogen fare for, at Danmark vil angribe Rusland og samtidig benytte lejligheden til at forsikre, at vi aldrig vil gøre os til deltager i en angrebskrig.

Om vi kan gøre os til partnere i en Atlanterhavspagt, kan vi ikke sige noget bindende uden nøjere kendskab til garantier og risiko, men vi beder i dag hovedbestyrelsen om bemyndigelse til at undersøge vilkår og risiko og, når tiden er inde, at træffe de nødvendige beslutninger for at sikre Danmark frihed og fred. Som den politiske situation er, er det nødvendigt, at vi får bemyndigelse til at tage dette skridt, og det skal ikke på nogen måde skjules for hovedbestyrelsen, at denne bemyndigelse kan betyde et afgørende skridt.

Det er klart, at hvis der f.eks. fremover skulle vise sig nye nordiske muligheder, vil vi udnytte dem, men det er vel ikke sandsynligt. Grønland kan være både en fordel og fare, men vi må, når vi skal ind i disse undersøgelser, nu kunne forhandle.

Hvis vi bragte os selv i den situation, at vi både siger nej til et eventuelt russisk ikke-angrebspagtilbud og nej til underhåndsforespørgslen fra USA, vil vi kunne få skyld for bevidst at have lagt en ny 9.april-situation til rette. Dette ansvar vil regeringen ikke tage.

Ingen i denne forsamling vil laste de mænd, der sad ved roret den 9. april 1940. Det var vore venner og bedste kammerater. Vi ved, at den afgørelse, de traf, blev truffet ud fra en dyb ansvarsfølelse over for Danmark og det danske folk, og de havde ret til at være i god tro. Men lad os gøre os helt klart, at dette ikke kan gentages. Vi har pligt til at drage lære af det, der dengang skete.

At lade Danmark ligge som et tomrum og af angst ikke turde give en mening til kende i dette øjeblik, vil øge risikoen både for os og norden. Det vil være ødelæggende for vort gode omdømme i hele den demokratiske verden.

Jeg ved, at dette er en svær afgørelse, som vil koste hver enkelt, der føler sit ansvar, sjælekamp, men en afgørelse må træffes. Jeg har i disse måneder ofte tænkt på den situation, vi gennemlevede i 1930'erne. Er det ikke santa, at vi i denne periode alle sammen harmedes over, at der ikke fandtes en samlet politik for de demokratiske stater, harmedes over, at en ængstelig demokratisk verden tillod en Adolf Hitler at tage land efter land? Er det ikke sandt, at vi alle sammen dengang nøjedes med at knytte hænderne i bukselommerne og forlangte, at de andre demokratiske lande skulle gøre noget? Jeg tror, alle følte det på denne måde.

Lad os ikke i dag, hvor vi selv er på prøve, glemme vore tanker dengang. Lad os heller ikke glemme, at det Rusland, vi står overfor på samme måde som Hitlers Tyskland, bygger på et totalitært statssystem.

Vi har klart sagt, og vi vil fastholde, at vi kun ønsker fred og frihed for os selv og fred og frihed for verden. Dette er målet for hele vor udenrigspolitik. Vi vil aldrig blive deltagere i nogen aggressiv politik, men vi vil være deltagere i en politik, der efter vor bedste overbevisning kan styrke og bevare de fredsvillende kræfter.

Vi kan ikke af en urimelig stormagts propaganda lade os skræmme fra at foretage og sige det, vi finder rigtigt.

Det er ligeså klart, at vi fortsat gennem vor udenrigspolitik og diplomatiske tjeneste vil gøre vort yderste for at overbevise Sovjetunionens mistænksomme ledelse om, at vort formål kun fredens og frihedens bevarelse, og at vi statsligt virkelig ønsker at opretholde et godt og venskabeligt forhold til Sovjet. Ligeledes at vi med alle midler vil søge fremmet et fredeligt forhold mellem øst og vest og søge handelsforbindelserne udbygget.

Som socialister og demokrater kan det ikke være en fremmed tanke for os at komme ind i et nært samarbejde med det demokratiske Vesteuropa, der i stor udstrækning ledes af socialdemokratiske regeringer, der som vi kun har ønske om fredens bevarelse. Det ville dog være paradoksalt, om socialdemokratiet, der bygger på solidaritetstanken, solidaritet mellem menneskene, solidaritet mellem landene, blev bragt i den situation, at vi gav liberale og konservative partier patent på denne store og rigtige ide.

Alt skal sættes ind på at freden bevaret. Kommer krigen på disse kanter, tror jeg, ulykken er sket. Danmark vil formentlig så blive besat af Rusland, hvad enten vi er i Atlanterhavspagten eller ej. Værdien for os ligger i det forebyggende, i vor viden om og en angribers viden om, at et overfald betyder udløsning af en verdenskrig.

Jeg ved, at alle, der føler ansvar, må tage denne beslutning som en virkelig prøvelse. Jeg tror, vi alle i regeringen og rigsdagsgruppen i de drøftelser, vi har haft, og hvor vi er kommet frem til et standpunkt, har følt det sådan, men vi er af udviklingen bragt i noget af en tvangssituation. De skandinaviske forhandler er bristet, i alle fald foreløbigt. En dansk-svensk løsning er udelukket. Vi har som politisk parti i almindelighed, men som regering i særdeleshed den pligt nu at trække en linje op, og jeg har gennem den bemyndigelse, jeg bad om, peget på, hvad den linje efter vore mening bør være.

Til dem, der taler om, at vi risikerer en nervekrig, kan jeg blot sige, at hvis nogen ønsker at påføre os denne, er den uundgåelig, og det bedste middel mod en nervekrig er, at vi viser, vi har et standpunkt og har vilje til at tage dets konsekvenser.

Jeg beder hovedbestyrelsens medlemmer diskutere og afgøre denne sag nøgternt og roligt, men jeg beder jer partifæller gøre det i bevidstheden om, at vi er tillidsmænd for dette lands største parti, Socialdemokratiet, der i første række har ansvaret for Danmarks skæbne både i dag og i tiden fremover.